

Cuprins

Noțiunea de *Dominat* și ce a însemnat el în Istoria Romei 9

Capitolul 1.

Începuturile Dominatului și noua ordine 11

- § 1. Dioclețian (284-305) și tetrarhia (285-305) 14
 - 1.1. Sfârșitul tetrarhiei și apariția diarhiei 28
 - 1.2. Diarhia (Constantin și Licinius) 35
- § 2. Constantin cel Mare 41
 - 2.1. Convertirea lui Constantin la creștinism 45
 - 2.2. Actul de toleranță religioasă din anul 313 50
 - 2.3. Întemeierea noii capitale Constantinopol 52
 - 2.4. Implicarea lui Constantin în disputele religioase 59
 - 2.5. Sfârșitul domniei lui Constantin 65

Capitolul 2.

Aspecte ale vieții cotidiene romane 69

- § 1. Casele romane. Străzile și circulația. Forurile 70
 - 1.1. Tipuri de case și denumirile lor 71
 - 1.1.1. Casele romane din mediul rustic 71
 - 1.1.2. Casele romane din mediul urban 73
 - 1.2. Străzile și circulația 85
 - 1.3. Forurile 88
- § 2. Vestimentația 95
 - 2.1. Îmbrăcămintea și toaleta bărbaților 95
 - 2.1.1. Hainele bărbătești 95
 - 2.1.2. Încălțăminte 99
 - 2.1.3. Toaleta masculină 100
 - 2.2. Îmbrăcămintea, cosmetica și coafura femeilor 103
 - 2.2.1. Vestimentația 103

2.2.2. Machiajul și coafura femeilor	104
2.2.3. Podoabele	108
2.3. Necesitățile fiziologice cotidiene. Igiena corporală	111
2.3.1. Latrinele	111
2.3.2. Băile. Termele	113
§ 3. Timpul și măsurarea lui	118
3.1. Aparate de măsurat timpul. Diviziunile zilei	119
3.2. Calendarul	123
§ 4. Când, ce și cum mâncau romanii	131
§ 5. Petrecerea timpului liber și divertismentul la romani	145
5.1. Noțiunea de timp liber (otium)	145
5.2. Sărbătorile	146
5.3. Jocuri și spectacole (ludi)	153
5.3.1. Jocurile grecești	156
5.3.2. Ludi circenses	158
5.3.3. Ludi scaenici	162
5.3.4. Ludi gladiatori	168
§ 6. Sexualitatea la romani	192

Capitolul 3.

Drumul spre sfârșitul Dominatului occidental	223
§ 1. Moștenitorii lui Constantin	224
§ 2. Iulian (361-363)	230
§ 3. Iovian (363-364)	234
§ 4. Roma și lumea „barbară”. Păgânism și creștinism	235
4.1. Roma și lumea „barbară” a secolului al IV-lea	235
4.2. Păgânism și creștinism	237
§ 5. Familia imperială valentiniană	240
5.1. Valentinian I (364-375) și Valens (364-378)	240
5.2. Grațian (367-383) și Valentinian II (375-392)	243
§ 6. Theodosius I (379-395)	245
§ 7. Imperiul Roman după Theodosius I	255
7.1. Arcadius (395-408) și Honorius (395-423)	258
7.2. Theodosius al II-lea (408-450)	265
§ 8. Ioannes (423-425)	267
§ 9. Valentinian al III-lea (425-455)	267
§ 10. Ultimii ocupanți al tronului imperial de Apus	270
10.1. Petronius Maximus (455)	271
10.2. Avitus (455-456)	271

10.3 Maiorianus (457-461)	271
10.4. Severus al III-lea (461-465)	271
10.5. Anthemius (467-472)	272
10.6. Olybrius (472).....	272
10.7. Glycerius (473-474)	272
10.8. Iulius Nepos (474-475).....	272
10.9. Romulus Augustulus (475-476).....	273
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	281

Noțiunea de *Dominat* și ce a însemnat el în Istoria Romei

Perioada de sfârșit a Principatului, mai exact anii 235-284 d.Cr., face parte din ceea ce istoricii numesc îndeosebi ca fiind ultima etapă a perioadei Imperiului timpuriu, afectată de o serie de crize, deși ele nu s-au manifestat în mod egal pe tot teritoriul statului roman. Se poate afirma că, în acest interval de timp, a existat o succesiune de împărați militari, punându-se pecetea unei anarhii militare cvasitotale¹. La toate acestea, se mai pot adăuga năvălirile barbare, iar în Orient dinastia persană a Sassanizilor își manifestă din nou intențiile expansioniste.

Pe planul influențelor spirituale, religiile orientale, inclusiv creștinismul, încearcă să se impună, dând lovituri decisive religiei tradiționale romane, creând, astfel, o nouă ordine prin impunerea unor noi elemente de sacralitate în organizarea socială.

Crizele succesive, mai ales cele din ultima jumătate de secol, au făcut loc perioadei denumită de unii istorici ca fiind epoca „Antichității târzii”, în care are loc o reorganizare a statului sub forma unei monarhii reîntărite, mult influențată de personalitatea unor lideri imperiali². Ceea ce marchează, însă, în mod decisiv această perioadă este conflictul tot mai ascutit între creștinism și păgânism, care se va sfârși, în cele din urmă, cu victoria decisivă a noii religii care își va pune amprenta pe evoluția spirituală a societății, cel puțin până acum, timp de peste două milenii.

În fine, secolul al IV-lea va marca încă un moment extrem de important, și anume separarea în două părți a Imperiului Roman, ambele având destine total diferite. Partea apuseană, urmând să treacă prin noi și grave crize, care se vor finaliza prin dispariția Imperiului Roman de Apus. Partea răsăriteană a fostului mare

¹ N. Hannestad, *op.cit.*, vol. 2, p. 247.

² M. Le Glay, Y. Le Bohec, J-L. Voisin, *op.cit.*, pp. 357-358.

imperiul își va dovedi vitalitatea, supraviețuind încă multă vreme, dar nu va mai fi niciodată o lume cu adevărat romană, ea transformându-se într-un stat cu o lume și o civilizație nouă, cea greco-bizantină.

Capitolul 1.

Începuturile Dominatului și noua ordine

Denumirea perioadei Dominatului derivă din cuvântul latin *dominatio, onis* și înseamnă stăpânire, putere absolută, autoritate suverană, tiranie. Alegerea acestui termen de către istoricii moderni, pentru a defini perioada analizată, nu a fost deloc întâmplătoare, deoarece el caracterizează convingător stăpânirea unipersonală a împăraților romani din această etapă.

Trecerea de la *Principat* la *Dominat* nu a fost bruscă, iar ruptura dintre cele două etape nu a fost totală, deoarece unele elemente ale sistemului politic instaurat de Augustus s-au păstrat, evidențiind continuitatea reformelor politico-constituționale, apărând, însă, și o serie de noi elemente privind structura politică, ordinea statală, mentalitățile, viața economică și socială, toate acestea confirmând apariția a ceea ce se numește *novus status rerum* („noua stare de lucruri”)¹.

În perioada Dominatului, împărații nu mai trec prin procesul electiv și devin din autocrați în deținători absoluți ai puterii atât *de facto*, cât și *de iure*, lucru evidențiat din chiar denumirea pe care și-o atribuie, aceea de *Dominus et Deus* („stăpân și zeu”), ceea ce le subliniază caracterul sacru și monarhic, deși un astfel de titlu nu a fost chiar o noutate. Nu trebuie să uităm că germenii perioadei Dominatului au apărut și au fost purtați încă din epoca Principatului, unii principii asumându-și titlul de *Dominus* - cazul lui Caligula, Nero, Traian, Domițian -, pentru ca Aurelian să ajungă să-și spună *Deus et Dominus natus* („născut zeu și stăpân”), chiar dacă, în documentele

¹ E. Cizek, *Istoria Romei...*, op.cit., p. 524.

oficiale ale cancelariei imperiale, asemenea titulaturi nu au fost utilizate. Stilul de viață și curtea imperială au fost înzestrate cu noi și complicate reguli de etichetă și ceremonial, unele dintre ele fiind împrumutate de la curți imperiale din Orient, devenind precursorile stilului pe care, îndeobște, îl numim „bizantin”. Dioclețian, în anul 266, s-a proclamat de descendență divină, adăugând la propriul nume, cât și al asociatului său la putere, Maximian, cognomene mitologice (Iupiterianul și Herculeanul) pentru a convinge de sacralitatea persoanelor lor, ca fiind încarnarea divinităților al căror nume l-au preluat. Inspirat de Curtea persană, el a introdus și ritul prosternării, care, în viziunea greco-romană, era o recunoaștere a caracterului divin al împăratului². Repunerea în circulație a apelativului „Domnul” a creat noi dificultăți și ambiguități pentru creștini, deoarece ei foloseau acest cuvânt atunci când îl numeau pe Cristos. Atât pentru evrei, cât și pentru creștini, susținerea calității de persoană divină a împăratului impunea grave probleme de conștiință pentru că manifestarea de loialism față de acesta era considerată idolatrie, nepermisă de niciuna din cele două religii monoteiste amintite³.

Una din cele mai importante diferențieri între Principat și Dominat, a fost faptul că întreaga putere și administrație au trecut în mâinile împăratului, care îi numea pe toți cei cu funcții executive. Au supraviețuit două organe consultative: Senatul și *Consilium*.

Senatul roman și-a conservat existența ca organism, dar influența lui se apropia de cifra zero, pentru că nu făcea altceva decât să ratifice voința împăratului, transpusă în decizii. *Consilium* (Consiliul) a devenit *sacrum consistorium* (cabinet imperial sacru), membrii săi fiind aleși de către împărat.

A fost impus un dirigism statal excesiv, atât în economie, cât și viața socială și chiar în existența romanilor, având ca efect o dezvoltare fulminantă și profundă a birocrăției⁴.

² M.-F. Baslez, *Persecuțiile în Antichitate. Victime. Eroi. Martiri*, Editura Artemis, București, 2009, p. 335.

³ *Idem*, p. 336.

⁴ E. Cizek, *Istoria Romei...*, *op.cit.*, p. 524.